

K. M.

Badania archeologiczne w Novae w Bułgarii w 1960 roku

Przegląd Historyczny 52/2, 404-405

1961

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

BADANIA ARCHEOLOGICZNE W NOVAE W BULGARII W 1960 ROKU

Staraniem Uniwersytetu Warszawskiego i Instytutu Archeologicznego Bułgarskiej Akademii Nauk zorganizowano w r. 1960 pierwsze badania wykopaliskowe koło Swisztowa (Bułgaria), gdzie nad brzegiem Dunaju znajdowało się rzymskie *Novae*. Stacjonowała tam *Legio I Italica*. Istnienie tego miasta poświadczają liczni autorzy starożytni, oraz duża ilość zabytków archeologicznych, jak inskrypcje, monety, gemmy, rzeźby, brązy, ceramika, znajdujących przypadkowo na terenie Steklen, 2 km od Swisztowa, gdzie lokalizowane jest miasto *Novae*.

Miasto *Novae* było w starożytności nie tylko ważnym punktem strategicznym ale także ruchliwym ośrodkiem handlowym. Przez miasto to przechodziły ważne drogi handlowe; najważniejsza z nich była dawna droga biegnąca z Byzantion przez Hadrianopolis i Nicopolis ad Istrum do *Novae*, a stamtąd na północny zachód wzdłuż Dunaju do prowincji naddunajskich, jak też poza granice cesarstwa. Tą ważną drogą docierały między innymi liczne wyroby metalowe i szklane z warsztatów wschodniego cesarstwa na obszary dzisiejszej Czechosłowacji, a szlakami rzek Wagu i Morawy także do ziem Polski.

Novae spośród wielu miast Moesii zasługuje na specjalne zainteresowanie badawcze. Miasto to przetrwało do wieków średnich; najpóźniejsza znana nam wzmianka o *Novae* zawarta jest w dziele Basiliosa Armeńczyka, datowana na pierwszą połowę IX w. W mieście tym przekształcała się kultura grecko-rzymska okresu starożytnego w kulturę bizantyjską wczesnośredniowieczną. Również wykopaliska archeologiczne w *Novae*, dostarczające cennych źródeł, także inskrypcyjnych, pozwalają spodziewać się odpowiedzi na zagadnienie związków najwcześniejszego osadnictwa słowiańskiego w rejonie *Novae* z procesem kształtowania się najstarszej formacji państwa starobułgarskiego.

Badania powyższej problematyki podjęła się Ekspedycja Archeologiczna Uniwersytetu Warszawskiego pod kierunkiem naukowym prof. dra Witolda Hensla i prof. dra Kazimierza Majewskiego.

Kampania wykopaliskowa w roku 1960, prowadzona przez bułgarsko-polską ekspedycję archeologiczną pod kierunkiem Kazimierza Majewskiego, profesora archeologii śródziemnomorskiej Uniwersytetu Warszawskiego, dokonała wstępnych badań topograficznych i założyła pięć odcinków wykopowych. Na podstawie zachowanych resztek i nowo odsłoniętych fragmentów ustalono domniemany bieg miejskich murów obronnych. Zamykały one nieregularny prostokąt (*circa* 620 — 500 m × 470 m). Na badanych odcinkach odkryto część zachodniego muru miejskiego i prostokątną basztę, zachowaną do wysokości 4 m z doskonale zachowanego ciosu, dalej część muru północnego nad szkampą Dunaju, resztki murów z dwiema kolumnami należących do różnych budowli datowanych na podstawie materiału ceramicznego na okres od II — VII w.n.e. Dla ustalenia chronologii tego zespołu dużą wartość posiada odkryta kamienna płyta wmurowana w południową ścianę jednej z budowli. Płyta ta jest pokryta reliefem wyobrażającym Junonę, Jowisza i Mimerwę i posiada napis dedykacyjny, zaczynający się od: CONCORDIA · CONSACRANIS · I.O.M.ET·IVNONI · REG·ET· MINERVAE... Ponadto do ruchomych zabytków, datujących zespół

archeologiczne i warstwy kulturowe należą: monety, cegły ze stemplem (*Leg I Ital*), relief wotywny, fragment inskrypcji, ceramika naczyńowa (lampy, *terra sigillata*) i inne wyroby z gliny, jak *tegulae*, *imbrices*, odważniki, ciężarki do warsztatów tkackich, fragmenty naczyń szklanych, wyroby żelazne, kościane. Prowadzono także wykopaliska poza murami miasta, w stronie zachodniej i na południu. Na nekropoli zabezpieczono grób ze szkieletem kobiecym ze złotymi kolczykami, srebrnym pierścieniem i naszyjnikiem ze szklanych paciorków z końca okresu późno-rzymskiego.

W poszukiwaniu za najstarszym osadnictwem w rejonie Swisztowa przeprowadzono badania powierzchniowe w miejscowości Novgrad (ok. 20 km na południowy wschód od Swisztowa), gdzie natrafiono na ceramikę wczesnosłowiańską oraz na 1 km na wschód od Novae nad brzegiem Dunaju, na terenie zwanym „Ostrite Mogili”, znaleziono ślady osadnictwa z ceramiką neolityczną, z epoki brązu, z tzw. ceramiką traacką i rzymską, a przede wszystkim z dużą ilością fragmentów ceramicznych wczesnosłowiańskich. Zainicjowano także ewidencję zabytków kamiennych (kapitele bazy, ołtarze, stele nagrobne) rozproszonych po mieście Swisztowie, na ulicach, dziedzińcach, a nawet w pomieszczeniach mieszkalnych.

Sprawozdanie naukowe z tegorocznej kampanii wykopaliskowej ogłoszone zostanie w „Archeologii” i w „Izwiestiach Instytutu Archeologii Buł. Ak. Nauk”.

K. M.

Nowe dokumenty z okresu Bar-Kochby znalezione w Palestynie rzuciły nowe światło na okres powstania. Oprócz dwóch listów skierowanych do jednego z oficerów Bar-Kochby (z czego jeden pochodził od samego Bar-Kochby) znalezionych w r. 1952 w jednej z groty w Jordani i znalezisk (z r. 1955) szczątków powstańców w grotach Naval Hever w okolicach Morza Martwego, ekspedycje archeologiczne Uniwersytetu Jerozolimskiego z r. 1960 przyniosły wiele nowych zdobyczy. Ekspedycje objęły okolice Morza Martwego między Massada i Ein Gedi i poza licznymi śladami obozowisk uczestników powstania Bar-Kochby, zawierających wiele zabytków z tej epoki znaleziono 15 listów pochodzących od samego Bar-Kochby — 9 w jęz. aramejskim, 4 w hebrajskim i 2 w greckim (14 papyrusów i 1 tabliczka drewniana związane były razem). Są to na ogół rozkazy skierowane do dwóch dowódców powstania w Ein-Gedi (portu nad Morzem Martwym) dotyczące aprowizacji powstania, konfiskat zboża itd. Imię dowódcy powstania Shimon Bar Kasibah transkrybowane jest w języku greckim Chosiba a nie Kochba. Listy są podpisane na ogół innym charakterem pisma niż sam tekst, zapewne oficerowie Bar-Kochby dyktowali jego polecenia skrybom, a tylko podpis składali osobiście. Całość listów wskazuje na trudną sytuację żywnościową powstańców, na brak absolutnej władzy Bar-Kochby nad innymi dowódcami, a także na udział nie-Żydów w powstaniu. Listy pochodzą zapewne z r. 134.

Uniwersytet w Chicago rozpoczął wydawanie nowego kwartalnika pn. „Studies in Society and History”.

W maju 1960 r. przy Birkbeck College (University of London) zawiązane zostało Society for the Study of Labour History.

W dniach 7, 8 i 9 lipca 1960 odbyła się na uniwersytecie londyńskim 33 anglo-amerykańska konferencja historyków. Podczas obrad plenarnych i w sekcjach wygłoszono wiele referatów z zakresu dziejów politycznych i gospodarczych Anglii i St. Zjednoczonych, szczególną uwagę zwracając na momenty zbieżne w dziejach tych państw.